

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยได้เจริญก้าวหน้าก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนมีมูลค่านับแสนล้านบาท ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ในขณะที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวพัฒนารวดเร็วกลับทำให้สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง ภายใต้กระแสความต้องการอนุรักษ์ ทำอย่างไรถึงจะทำให้การพัฒนาและการอนุรักษ์อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล ความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และศึกษาเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งนับวันจะลดน้อยถอยลง ในปี พ.ศ.2531 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่า 7,834 ตารางกิโลเมตร และลดลงเหลือเพียง 7,507 ตารางกิโลเมตรในปี พ.ศ.2541 (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช . 2548) ทั้งนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงได้หามาตรการแก้ไขและกำหนดแนวทางปฏิบัติด้านป่าไม้ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 โดยให้ความสำคัญกับการปรับปรุงการจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์กับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริมการนำทรัพยากรป่าไม้ไปใช้ประโยชน์ในระดับที่ยั่งยืนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจประเทศสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้ รวมทั้งเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของการพัฒนาประเทศโดยเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมมุ่งเน้นประสิทธิภาพการกำกับควบคุมที่มีประสิทธิภาพ มีคามโปร่งใส สุจริต ตลอดจนมีการศึกษาวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ . 2544)

จังหวัดนครสวรรค์เป็นจังหวัดหนึ่ง ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ทั้งนี้เนื่องจากยังมีพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ ประกอบกับมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญได้แก่

อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด และพื้นที่ป่าส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ นอกจากนี้ทางด้านทิศตะวันออกของจังหวัด ในบริเวณเทือกเขาพระ-เขาสูงอำเภอหนองบัว ก็ยังคงมีสภาพป่าเหลืออยู่ ซึ่งในอดีตเทือกเขาพระ-เขาสูงเคยเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของอำเภอหนองบัว และพื้นที่บริเวณข้างเคียง อีกทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น ก็คือมีหินแกรนิตสีชมพูที่หายาก ป่าลานที่มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 10 ซึ่งเป็นป่าลานที่มีพื้นที่มากเป็นลำดับต้นๆของประเทศ ได้ถูกประชาชนรอบเทือกเขาพระ-เขาสูง บุกรุกยึดถือครอบครองและตัดฟันเพื่อหาประโยชน์จากดินลานไปเป็นจำนวนมาก ในบริเวณตอนล่างของภูเขาถูกประชาชนบุกรุกพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรม มีการลักขุดหน่อไม้สภาพพื้นที่ป่าไม้คงเหลือแต่ส่วนบนของภูเขา การใช้ประโยชน์พื้นที่โดยขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และมิได้คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม ก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตามมา นอกจากนี้การเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ส่งผลถึงด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บริเวณดังกล่าวด้วยสำหรับปัญหาต่างๆของเทือกเขาพระ-เขาสูงนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบและมีกระแสดังนี้

1. พัฒนาเขมะเกลือ - เขาลับวัง ความแนวทิศอุทยานใหม่ เขาคินลาดและเขาปึกกระโดน ให้พัฒนาตามรูปแบบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

2. ส่วนบริเวณเทือกเขาพระ ที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณเทือกเขาพระ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ อยู่แล้ว ควรทำต่อไป

3. เขที่สำคัญในโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณเทือกเขาพระคือ “เขาสูง” (กรมการผังเมือง.2542:8)

การจะแก้ปัญหที่เกิดขึ้นในบริเวณเทือกเขาพระ-เขาสูง นั้นต้องอาศัยจากหลายฝ่าย ทั้งภาคราชการและภาคเอกชน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานตามแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชซึ่งในการดำเนินงานตามวิธีการของภาคราชการอย่างเดิวนั้น อาจทำให้เกิดปัญหากระทบกระทั่งกับชุมชนในพื้นที่เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จะบรรลุผลสำเร็จได้นั้นต้องเน้นแนวคิดของการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบที่ต้องมาเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันไปสู่วิถีชีวิตหนึ่ง ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาใช้ในการแก้ไขปัญหานั้นทำให้มีความน่าสนใจในการทำการศึกษาวิจัย ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จากเดิมที่หน่วยราชการที่รับผิดชอบเป็นผู้วางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ฝ่ายเดียว เปลี่ยนเป็นการให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ กับหน่วยงานราชการ เพื่อพัฒนาเทือกเขาพระ-เขาสูงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและสนองนโยบาย ส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วงประกอบด้วย

ช่วงที่ 1 ชั้นสำรวจปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ (ชุมชนในเขตพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลหนองบัว หนองกล้วยและทุ่งทอง)

ช่วงที่ 2 ชั้นสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ (ชุมชนในเขตพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลหนองบัว หนองกล้วยและทุ่งทอง) และทดลองทบทวนวิธีการการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ ได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วงประกอบด้วย

ช่วงที่ 1 ชั้นสำรวจปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณ 3 ตำบล คือตำบลทุ่งทอง ตำบลหนองบัว และตำบลหนองกล้วย และนักท่องเที่ยว จำนวน 12,000 คน

กลุ่มตัวอย่างกำหนดจากการเทียบเคียงตารางของ เคริจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan.อ้างถึงในบุญชม ศรีสะอาด.2535:40) ได้จำนวน 372 คน

ช่วงที่ 2 ประชากรในการจัดหารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาสก อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน ส่วนการทดลองทบทวน ประกอบด้วยกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จำนวน 15 คน

ขอบเขตด้านตัวแปร

ช่วงที่ 1 ขึ้นสำรวจปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาสก อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ตัวแปรศึกษาได้แก่ ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาสก อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ช่วงที่ 2 ขึ้นสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาสก อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ตัวแปรศึกษา ได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาสก อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ส่วนการทดลองทบทวนรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาสก อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ตัวแปรศึกษาได้แก่ การประเมินทบทวนรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อุทยานแห่งชาติเขาสก อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบ หมายถึง กระบวนการมาตรฐานที่เป็นขั้นตอนหลักและมีวิธีการมาตรฐานที่จะดำเนินให้งานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยมีเครื่องมือที่เป็นแบบฉบับที่มาตรฐานที่แสดงให้เห็นความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนหมู่บ้านต่างๆ ที่อยู่อาศัยรอบอุทยานแห่งชาติเขาสก จำนวน 3 ตำบล 13 หมู่บ้าน ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา

คัดสนใจการร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้และระงับรักษาป่า เพื่อให้มีปริมาณและคุณภาพที่อุดมสมบูรณ์ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด และยาวนานที่สุด ซึ่งมีวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 8 วิธี คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษาซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนาการป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ไม่ทำให้แหล่งธรรมชาติสูญเสียความเป็นธรรมชาติ

เทือกเขาพระ-เขาสูง หมายถึง เทือกเขาที่อยู่ในอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยกลุ่มภูเขา 2 กลุ่ม คือกลุ่มเขาพระประกอบด้วยยอดเขาสูง 5 ยอด และกลุ่มเขาสูงประกอบด้วยยอดเขาสูง 10 ยอด

ประโยชน์ที่ได้รับ

การวิจัยครั้งนี้เกิดประโยชน์ดังนี้

1. นำปัญหาของชุมชนรอบเทือกเขาพระที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไปสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

2. ได้รูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เทือกเขาพระอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ที่ชุมชนเป็นผู้ร่วมกันคิดและนำไปใช้ปฏิบัติ อันเป็นแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ยั่งยืน